

РЕЦЕНЗИЯ

на дисертацията за придобиването на образователна и научна степен “доктор”

The Dialectical Unfolding of Spirit in Hegel: A Fallibilist Account of Knowledge
(Диалектичното разгръщане на духа при Хегел: фалибилистка преценка на знанието),
представена от Мартин Ениина Аканаефу,

докторант към катедра Логика, етика и естетика; спец. Философия във Философски
факултет на СУ „Св. Климент Охридски“

Дисертацията на Мартин Аканаефу е посветена на рядко обсъжданата тема за фалибализма у Хегел и дори само с това е заявка за принос, който се оправдава в изследването. То е подготвено с отлично богословско, философско и психологическо образование на автора в реномираните университети Pontifical Urban University, Rome; Loyola Marymount University, Los Angeles; California Coast University, Santa Ana и работата му като учител, асистент и църковен служител в католическата Maria Regina Church в Gardena, Калифорния от 2017 досега. Част от тезите, развити в дисертацията, се представени в три публикации: *Scepticism in Hegel's Dialectics. Religious Identity and Worldview: Hegel's Philosophy and Religion, 250 years Since the Birth of Hegel 3*, (2021); *Multiculturalism and the Challenges of Identity and Recognition Within the Context of Hegelian Dialectics. Philosophy of Religion and Worldview: Tradition and Innovation-Part II*, (2023); *The Dialectic Triad of the Categories of Being, Nothingness, and Becoming in Hegel's Philosophy and the General Principles of Logic. Philosophy of Religion and Worldview: Tradition and Innovation-III*, (2024). Тези публикации са следствие и на неговото обучение и изследванията, правени като докторант под научното ръководство на проф. д-р Стефан Пенев към катедра Логика, етика и естетика във Философски факултет на СУ „Св. Климент Охридски“; по време на обучението си Мартин Аканаефу е положил с отличие необходимите изпити и е изпълнил законовите изисквания за допускане за защита на дисертационен труд.

Представеният окончателен вариант на работата е от 200 страници, където в пет глави и при представяне, обсъждане, критически бележки и цитиране на 77 произведения от различни автори се разглеждат два основни въпроса: Как Хегеловият диалектически метод предполага и обяснява фалибализма? Опровергава ли Хегеловото представяне на знанието традиционната епистемична обосновка? Целта е да се разгледа Хегеловото диалектично движение в еволюцията на абсолютното знание като фалибилистично описание и как това опровергава традиционното епистемично обосноваване, също така и основните начини на представяне не само на Хегел, но донякъде и на класическата немска философия.

С това се попълва липсата на фалибилистка интерпретация в разглеждането на Хегел и се дава нов поглед към диалектичното развитие на знанието в логиката, правото, математико-геометричните истини и историята, а също така и в различни области на философията: етика, философска антропология, политическа и социална философия, но най-вече във философия на религията, към която авторът има несъмнен ангажимент. Да се покаже присъствието на фалибилистични основания или принципи е и основната задача и теза на работата, която така се противопоставя на някои схващания за т. нар.

диалектически скептицизъм на Хегел, който според Аканаефу е фалибилистично обяснение на познанието. За него фалибилизъмът е епистемологична теза, която опровергава възможността за убедителното оправдание, тъй като новите основания биха могли да противоречат на предишни убеждения или вярвания. За фалибилиста нито едно вярване не може да бъде рационално оправдано с пълен имунитет срещу грешка (сигурност), опровержение (непоправимост) или съмнение (несъмнение). По подобен начин спекулативният диалектически метод няма за цел да разделя верни от неверни твърдения, сигурни от несигурни твърдения, или истинност от погрешни твърдения, но същевременно дава на философията най-пълния ѝ обхват за мисленето.

Тази теза се подготвя, представя, развива и доказва постъпателно във всяка от главите с присъщата за Мартин Аканаефу убеденост и убедителност, която за жалост тъй рядко се среща в повечето днешни дисертации. Една от най-важните причини за това е непоколебимостта в убежденията на автора, с което той е в съзвучие тъкмо с класическите философи, макар със сигурност да не споделя техните верски убеждения, но пък тъкмо поради това може да влезе в продуктивен диалог с тях.

Първа глава на работата е преглед на досегашните изследвания, които дават право да се издигне работната хипотеза за необходимото запълване на празнината в разглеждането на Хегеловата диалектическа еволюция на духа като фалибилистично описание на познанието в разгръщането на Духа. Достигането на абсолютното знание е невъзможно без разбиране на непогрешимостта и фалибилизма като условия за обосноваване и оценка на познавателните принципи. Тяхното разгръщане във Хегеловата Феноменология на духа и в третата част на Енциклопедия на философските науки свидетелства според автора, че във всеки етап от развитието на духа вътрешното противоречие, скептицизъмът и спекулацията водят до по-висше гледище, в което същностно присъства фалибилизъм и минава през всичките етапи от душа през съзнание до обективен и абсолютен дух. Това предполага и разглеждане на въпроса доколко духът в своето диалектическо развитие е фалибилистичен. Авторът не го поставя, но ми се струва, че би отговорил положително поне що се отнася до общия метод, следван от Хегел.

Това е обстойно представено във втора глава на дисертацията, за да се подготви третата, където се разглеждат различни облици на диалектическия скептицизъм, всеки от които представя истината като неубедителна. Подобно представяне надмогва обичайния скептицизъм, както и догматическия оптимизъм и дава възможност тъкмо за въвеждане на фалибилистски критерии за отличаване на истината от заблудата и неистината; донякъде фалибилизъмът се оказва опит да се избегне абсолютността на заблудата и на истината; той е своеобразно трептене на познанието между тези две крайни възможности и тъкмо поради това може да има реалност. Вероятно верските убеждения на автора не го водят до използване на подобни и близки до протестантското квакерство сравнения, но пък самата тематизация на фалибилизма достатъчно ясно показва, че той има усет за реалния верски, познавателен и философски контекст, в който пребивава самият Хегел по пътя си към абсолютната истина, за да стигне до диалектическото противоречие, но и до тъждеството между преживяването на истината и заблудата. Тази диалектическа двойственост поражда фалибилисткия изказ на знанието.

На него е посветена четвърта глава *Спекулативната философия на Хегел и фалибилизъмът*, където се разглеждат основните характеристики на фалибилизма във всеки от етапите на спекулативната философия; навсякъде той се характеризира с определен страх от окончателно съждение, претендиращо за истинност, което води и до единство на противоположностите. Нито една от тях не може да бъде истинна без другата, като претенцията за подобна истинност винаги съдържа моментът на илюзия, който някак неосъзнато, но същностно присъства дотам, че дава право да се утвърждава тъкмо фалибилистичният принцип. За Аканаефу това е едно от основанията и за историко-философските схващания на Хегел, изявени в преценката му напр. за Декарт или Кант като класически представители на особена методически догматична несигурност. Те имат обаче и систематично значение, доколкото обосновават тезата за невъзможността фалибилизъмът да бъде избегнат от претендиращи за абсолютност математически истини, сетивни преживявания, логически принципи и енциклопедични знания.

Това е добре показано в последната пета глава, която завършва с проекции на Хегеловите схващания за непосредствените сетивни преживявания и психичните състояния като фалибилистични основния. Диалектическият фалибилизъм на Хегел и епистемичното обосноваване съвсем не означава, че и самият Хегел не може да бъде разглеждан по подобен начин, поради което Аканаефу привежда на много места релевантни критически схващания в това отношение от две сякаш противоположни в мотивите си позиции (напр. Р. Лихтенщайн и С. Киркегор) спрямо схващанията за тъждество между историческо и логическо, случайно и необходимо, единично и цялостно. По подобен начин се правят връзки по-късни и съвременни изследвания, някои от които вече имат статута на класически, напр. тези за А. Уайтхед, К. Попър, М. Хайдегер, У. Стейтс, Сл. Жижек, Ал. Шлуц и др. Това показва отлично познаване на източниците и дори липси, каквато според мен е тази на Б. Ръсел и преценката му на Хегеловата философия, свидетелстват за дълбока ангажираност с темата и способност за самостоятелно осмисляне с несъмнен приносен характер.

С пълно право авторът посочва основни три приноса на работата си: с разглеждането на Хегеловата философия и метод откъм фалибилизма се запълва една съществена липса в досегашните изследвания върху еволюцията на духа и знанието; това разглеждане се основава на най-важните моменти във философията на Хегел и ги дава в нов облик; накрая то може да напусне тесния си предмет и да се насочи към подразделения на философията като етика, философска антропология, политическа и социална философия, философия на религията, тъй като навсякъде в тях се показва как диалектическото развитие на духа включва в себе си фалибилистични принципи.

Аканаефу не посочва според мен най-основния принос: в тази работа за пръв път се прави убедително пълно представяне на Хегел откъм понятието за фалибилизъм и със сигурност тя ще предизвика съответен интерес, който съвсем не е задължително да одобрява тезите, но пък ще даде повод за нов прочит, разбиране и преодоляване на Хегел.

В по-нататъшната работа по темата биха могли да бъдат запълнени пропуските, които според мен присъстват в представената дисертация. Те дават основание за няколко най-обща въпроса и критически бележки:

1. Би ли могло да се твърди, че абсолютният дух според схващането на Хегел винаги е фалибилистичен?
2. В особена важните лекции по Философия на правото, издадени като теоретически трудове както от Хегел, така и от негови последователи, държавата се утвърждава като действителност на нравствената идея и то така, че свободата е тъждествена с принципите на разума. Дали тогава фалибилизъмът не е възможен сам теоретически, докато практически, правно или дейностно все пак има възможност и за реализация на абсолютната истина? Същото се отнася до всяко определено знание и действие, основано на верски догми, идеологии или жизнени убеждения: задълженият да преподава една наука, вяра, привърженикът на идеология или спортен клуб, влюбеният, който се обрича на доживотна вяра и т.н., не може да е фалибилист.

Тези въпроси напускат конкретният текст, но пък дават възможност за отговори и нови изследвания, които могат да имат по-нататъшно също толкова добро осъществяване, колкото и представената дисертация.

Затога убедено правя следните предложения:

1. Журито да присъди образователната и научна степен „доктор“ на Мартин Аканаефу.
2. При съгласие на автора катедра Логика, етика и естетика към Философски факултет на СУ „Св. Климент Охридски“ да предложи дисертацията за публикуване в Университетското издателство.

30.08.2024 г.

Рецензент:

проф. д-р Димитър Денков